

Herman Passchier

Victor Westhoff

Interview, afgenomen door een goede vriend, met Victor Westhoff vijftig jaar in gesprek. Passages uit oude brieven komen boven.

Bladeren waaien in de wind, als ik naar het huis van Victor rijd. Het is er stil, en het uitzicht is ver. Het huis ligt tegen een heuvel, met bomen voor en achter, de herfst is zacht en somber.

We hadden een afspraak gemaakt voor een gesprek, een interview, de hele dag, maar voor het zover is, wandelen we eerst, als altijd, langs de planten om het huis; pas daarna gaan we naar binnen.

Victor zoekt enkele interviews op, die ooit hebben plaats gevonden. Ik kijk ze snel door en zeg, dat het mij vandaag om een ander gesprek gaat, een vooral persoonlijk gesprek, omdat ik in dit interview aan lezers die zich voor zijn persoon en werk interesseren, graag de mens achter het werk wat naar buiten zou willen laten komen, en niet in de eerste plaats het werk, zoals dat toegankelijk is in de 408 publicaties, die tot op heden op zijn naam staan.

Als antwoord reikt hij me dan het nieuwe boek 'Ruimte voor natuur' van Dr. H. P. Gorter aan en zegt: 'Vijftig van deze tachtig jaar geschiedenis van natuurbehoud en natuurbeheer in Nederland heb ik actief meebeleefd.' En, oordelend: 'Ik vind het een prachtig boek. Zo'n boek, gewijd aan het natuurbehoud, van deze kwaliteit, draagwijdte en betekenis, verschijnt slechts eenmaal in een eeuw.'

Uit een brief van 1941:

Werkelijk Herman, je kunt je niet voorstellen, hoezeer wij gebonden zijn aan de natuur, niet die van sneeuw en ijs, maar de ware, de onstuimige, de wisselende en levende met haar overdadige vormenrijkdom en haar eindeloze wereld van verschijnselen en drama's. Alles, wat de menselijke geest vermag te boeien, stormt in de natuur op ons aan, nu wij het voorrecht hebben, er vier maanden in rond te trekken, hard werkende in haar schoot, wroetende in de aarde. Wij zijn niet meer als weleer de natuurgenieters, de stadsmensen, weliswaar voorzien van een min of meer encyclopedische natuurkennis, maar toch vreemd aan het wezen dier natuur en op een afstand van het kloppen van haar hart.

Uit een andere brief van 1943: vanmiddag een fietstochtje gemaakt langs vergeelde rietpluimen, bloeiende elzekatjes en rimpelend water.

Voorjaar buiten en stilte en vreugde en bloei in de natuur zijn voor mij toch belangrijker dan alle symfonieën en gedichten bij elkaar.

Schooljaren

Victor heeft intussen een lade van zijn schrijfbureau opengetrokken, en haalt er een map uit. Daarin bevinden zich allerlei voor hem belangrijke persoonlijke stukken, zoals rapporten van de lagere school, diploma's, oorkonden, een verlanglijstje voor zijn verjaardag, de eerste brief van Dr. J. Braun-Blanquet, een brief van de Commissie van advies inzake de natuurmonumenten van het Staatsbosbeheer, dd. 9-5-1938, waarbij hij een betaalde aanstelling krijgt à f 100,— (samen met den heer Margadant), 'terwijl U de reiskosten 3e klasse trein en 2e klasse boot kunt declareren.'

Ook liggen daar zijn eigen gedichten: de in 1946 uitgegeven dichtbundel 'Levend Barnsteen', de (nog) niet uitgegeven bundel 'Het Zeegebuurte' (115 blz.) en 'Gedichten' (plm. 100 blz.).

Zoals bij elk bezoek praten we over dichters — Guido Gezelle is volgens Victor de grootste Nederlandse dichter — en over muziek want die zijn na de natuur het belangrijkste in zijn leven, — tot ik de eerste vraag kan stellen: 'Hoe is het eigenlijk allemaal begonnen?'

En dan vertelt hij mij, na 50 jaar van een zich steeds verder verdiepende vriendschap, voor 't eerst een aantal jeugdervaringen, die, naar zijn zeggen, fundamenteel zijn geweest voor zijn verdere leven.

Victor: 'Dan moet ik beginnen bij mijn jeugd, en hoe die is verlopen, want dat heeft een stempel gedrukt op mijn hele leven. Een van de eigenaardige verschijnselen in mijn leven is dat ik lijk te behoren tot die groep van mensen, die zich emotioneel-affectief laat ontwikkelen en die lang jong blijven. De school was een verschrikking voor mij. Er was daarover een conflict tussen mijn ouders, want mijn moeder voelde voor de Humanitaire School, mijn vader juist niet ('want die humanitaire school is voor kunstenaars en rooien').' . . .

Victor: 'Omdat ik op 12 november jarig ben, en je vóór je zesde verjaardag toen niet naar school mocht, kon ik in de septembermaand vóór die verjaardag nog niet schoolwaarts gaan. Op wens van mijn vader kreeg ik toen een jaar privéles thuis, want anders heette het zonde van

een verloren jaar. Mijn schoolloopbaan begon dus in de tweede klas, waarvoor ik in feite een jaar te jong was. Daar was een vijandige sfeer tegen mij, want ik kwam als vreemde eend in de bijt. Ik had dan ook een leven als een hel. Ik kon met niemand praten, want dat deden ze niet. Praten deed ik alleen thuis. Ik las veel, en zocht met mijn moeder planten.'

Vraag: 'Heb je daar later niet nog eens over geschreven?'

'Inderdaad, in 'Meijndel', mijn toespraak in 1981 in Den Haag, schrijf ik over een aantal artikelen, door de arts en

Op mijn vorige school hoorden we die niet; daar zongen we liederen van Cath. van Rennes, zoals 'Als de winter vlucht voor de lentelucht', die nog steeds tot mijn mooiste herinneringen aan die school behoren. En zo bleef ik altijd te jong t.o.v. mijn leeftijdgenoten, met gymnastiek, met sport, met meisjes. Ik was het knappe jongetje in de klas, met negens en tiens voor gedrag en vlijt, taal, geschiedenis en aardrijkskunde, en natuurlijke historie, zoals dit vak toen heette. Maar dat kwam ook vooral door alles wat ik van mijn moeder leerde.'

Bladerend in 'Het Zeegebuurte'

maand: de oranje bessen van de duindoorn, de zwarte van liguster en wegedoorn, de rode rozebottels en bessen van lijsterbes en gelderse roos en de karmozijnkleurige hoedjes van de kardinaalsmuts bieden ons niet alleen een feest van kleur, maar laten ons tevens op indrukwekkende wijze zien hoe een concentratie van besdragende struweelsoorten en banen van bessen etende en de zaden verspreidende trekvogels op elkaar ingespeeld zijn: een co-evolutie op het niveau van het oecosysteem. En intussen begint de geheimzinnige we-

co-evolutie op het niveau van het oecosysteem. En intussen begint de geheimzinnige we-

ik citeer:

*school, o vloek voor ziel en leven,
vist zij van mijn blijde schroom,
bracht zij anders dan een droom
l waaruit ik werd verdreven,
oodsangst voor de hoorn*

*wie de lessen met mij deelden?
aren mij een zwart gevaar
é ontvluchtte jaar op jaar:
il zij rauw en krijsden speelden
ik mijn vlinderpaar.*

schrijft, en dat geldt ook zijn munt uit door grote literaire kwaliteiten. Schrijven is voor hem ademen, en is voor hem net zo noodzakelijk als eten. Zijn beeldend vermoeden niet geringe kracht draagt daarvoor wat hij schrijft. Hij schrijft over natuur in de wijdeste zin des woords, in een wijze, die in onze taal ongeëvenaard is. Het wordt tijd, dat zijn prozatische literaire wereld de erkenning krijgt die zij verdient.

Hiervan volgt een prozastuk uit waarin het wetenschappelijke rationele en het artistieke gevoelige geïntegreerd in hand gaan, waarin het wetenschappelijke ook gevoelig wordt, en het artistieke rationele kracht krijgt: 'De Duin', januari 1985, pag. 10

ant Jan is het beeld van het duin, de wereld, vervuld en verzadigd, met heldere geel van de bloeiende heide, het blauw van het slantheide en het rozerood van het heide. In het struweel is dan de geur van hondsroos en meidoorn al overvloedig door de geurende witte bloemen van de vlier. Een nieuw hoogtepunt wordt ons bereid in de herfst-

toespraak in 1981 in Den Haag, schrijf ik over een aantal artikelen, door de arts en amateurbioloog F. W. van Federicaardsterren en koraalzwammen, als duinspecialisten tussen de minder karakteristieke, maar even kleurige Russula's, ridderzwammen, trechterzwammen en boleten.

Dit proza echoot naar alle kanten qua klank, betekenis, inhoud en symbool.

NJN

'Is de NJN voor jou niet een uitermate belangrijke zaak geweest?'

Victor: 'Ik zie mijn vroegere jeugd als een a-sociaal bestaan, verbonden met planten en dieren, niet met mensen, met uitzondering van mijn moeder. Op het gym hoorde ik er eigenlijk niet bij: men deed aan sport, zeilen, meisjes. Aan het eind van de vierde klas kreeg de interesse voor de natuur en de planten weer een kans. Terwijl ik eigenlijk een alpha-natuur had, en klassieke talen wilde gaan studeren, was mijn overweging: 'als ik dat doe, moet ik leraar worden', en dan kan ik alleen nog maar op zondag naar buiten. (Zaterdag was toen nog een werkdag.) Dat nooit! Als ik bioloog word, word ik onderzoeker en dan kan ik elke dag naar buiten.' Mijn leraar in de Natuurlijke Historie wees mij op de Nederlandse Jeugdbond voor Natuurstudie, ik werd lid, en kreeg mijn eerste convocatie. Het regende op de excursiedag, maar ik ging toch, omdat mijn moeder dacht, dat de NJN een soort padvinderij was, en dat ik dus moest gaan. Er stond maar één persoon: de excursieleider Herman van Genderen. We gingen samen op pad en ik vertelde, dat ik bij Huizen *Puccinellia rupestris* had gevonden. Herman: die heb jij dus waargenomen? Deze vraag maakte grote indruk op mij: dat noemde je dus 'waar-

maand, maar dat kwam ook vooral door alles wat ik van mijn moeder leerde.'

Bladerend in 'Het Zeegebuurte'

gen'. Tot mijn kostbaarste bezittingen behoort een exemplaar van dit boek met de handtekening van mijn moeder, die haar liefde voor wilde planten op mij heeft overgedragen.'

Na een lange periode waarin hij geen contact had met leeftijdgenoten, kwam Dicky.

'Hij leerde mij met pijl en boog schieten, hutten bouwen, in bomen

10 jaar

klimmen en andere jongens bekogelen met graszoden. Toen, op school, sloeg ik er een keer op los, kreeg er een onder en won het gevecht. Ik werd aanvaard, en kreeg zelfs vriendjes. Maar aan het eind van de vijfde klas moest ik van school. De Humanitaire School sloot niet aan op het gymnasium, het was geen opleidingsschool, en ik mocht geen jaar verliezen. Toen ik op de nieuwe school kwam, De Gooise School, ook in Laren, zongen ze daar vaderlandse liederen als 'In naam van Oranje', of 'Piet Hein'.

gespeeld zijn: een niveau van het oecosysteem. En intussen begint de

waaruit

*De school, o vloek voor ziel en leven,
vist zij van mijn blijde schroom,
bracht zij anders dan een droom
l waaruit ik werd verdreven,
oodsangst voor de hoorn*

Wat hi
proza, r
liteiten.
en het e
lijk als
gen van
bij alles
de natu
op een
naard is
kunst in
krijgt, o
H
1985 wa
nele, en
greerd
wetensc
en het
(Bosch
22/23)

Met S
verand
het h
muurp
genkr
stalkr
bloei
opgev
tuilen
tepun

Montpellier, 1939

genomen'. In de korste tijd werd ik excursieleider, want ze ontdekten al gauw, dat ik veel van planten wist. Ik ging in 1933 naar mijn eerste kamp in Kotten, in 1934 was ik al vakman, in Kotten en op Schouwen. Op 1 januari 1935 werd ik districtsleider van district 3, voor 't eerst een niet-Utrechenaar op deze post. Van dat ogenblik af kwam er meer werk op mij af dan ik kon verwerken, en dat is nooit meer veranderd. In die jaren begon ook mijn actieve bemoeienis met de natuurbescherming. In 1936 behoorde dat tot mijn taak als lid van het hoofdbestuur van de NJN. Ik had grote belangstelling voor het botanisch belangrijke Nonneven bij Winterswijk, en slaagde er in, de eigenaar (een boer) er toe te bewegen, dit aan 'Natuurmonumenten' te verkopen. Tot mijn grote teleurstelling wilde de voorzitter van Natuurmonumenten, Van Tienhoven, daar echter niet op ingaan, omdat, naar hij zei, dit terrein te klein was om goed beheerd te kunnen worden. Later kwam ik tot het inzicht, dat hij groot gelijk had. Een grote crisis in mijn leven was de ontdekking van de menselijke samenleving in politiek opzicht. Ik kwam terecht in de Wig, een huis in Utrecht, waarin linkse leeftijdgenoten samenleefden en samenwoonden, en zo werd ik maatschappelijk actief op het linkse front: als anti-militarist (gebroken geweertjes), als lid van de Soc. Dem. Studentenclub, maar ook van NBAS (Nederlandse Bond van Abstinente Studerenden) met de NJN de enige in die tijd nog overgebleven vrije jeugdbonden, 'vrij' in de betekenis van 'zonder macht of inmenging van ouderen') terwijl ik in 1937 de sjokgroep oprichtte, de plantensociologische werkgroep van de NJN. In die tijd beleefde ik ook mijn eerste liefde, maar de liefde bleef ambivalent, en toen ik terug kwam van een studieverblijf van vijf maanden in Montpellier ging ze trouwen met een ander. In de zomer van 1938 werd ik ziek in het Leiderskamp voor Natuurstudie (tegenwoordig geheeten: 'Biologisch Werkkamp voor het Onderwijs') in Mook. Daar verzorgde Nettie de Joncheere mij, en dat is ze blijven doen, tot vandaag toe.'

Wat Victor over de NJN schreef op 4 januari 1944 dient aan de vergetelheid ontrukkt te worden. Het is een andere kant van hem, waarin hij zich misschien nog wel het meest thuis voelt.

'27/28 dec. en de avond van 29 dec. brachten we door op het NJN-congres te Wormerveer (voor mij 'dienst': overleg over natuurbeschermingsactie). Het was er de razende en tierende bende als vanouds, enerzijds wel gezellig, al voelen we ons daarin niet meer thuis, anderzijds dodelijk vermoeiend. Toch groots als manifestatie van onstuimig vastbesloten jeugdbondsidealisme, tegen alle schijnbaar hopeloze moeilijkheden (vlak vóór de kampen 85 'vooraanstaande' NJN-ers naar Duitsland, tijdens de kampen het oosten van het land voor mannen verboden, Amoeba opgeheven, enz., enz.) volhoudt alsof er niets gebeurd is. 3000 leden, 70 afdelingen (16 dit jaar nieuw!) waarvan ruim 10 in Friesland, een nieuw district (Friesland), een natuurbeschermingswerkgroep opgericht met het eerste natuurbeschermingsorgaan in Nederland, de mossentabel in druk, de natuurhistorische beschrijving van de kampplaatsen voltooid, 9 kampen uitmuntend geslaagd — ziedaar het antwoord. Voor het H.B. van het afgelopen jaar heb ik diep respect. Het natuurhistorisch werk is intensief voortgezet; de band met 'district buitenland' wordt krachtig onderhouden.'

En dan komt het:

Voor het congres hadden zich 600 leden opgegeven. Slechts 350 konden worden toegelaten. Ongeveer honderd kwamen toen 'zwart', hetgeen aanleiding gaf tot onverkwikkelijke tonelen: zowel in de overvol gepropte vergaderzaal en eetzaal, als ook vooral in de slaaphokken. Toen ik mijn slaaphok, een groentenhuis betrad, lag het volk er al mannetje aan mannetje, zodat het stroo niet meer te zien was. Daar moesten toen echter nog een 50 NJNers bijgeperst worden. Daarna ging alles potdicht. Naar de tiggerveld liep men in het donker over vloekende hoofden en reutelende rompen, struikelende over weerbarstige billen en ordeloze benen. Ondanks het geduw en gestomp van alle kanten sliep ik uitmuntend.

Gedachtig aan Slauerhoff's

Mijn huis is vuil, mijn kinderen, tabrijk, krijsen,

De varkens wroeten ronkend in den hof. Maar bergen, blauw en ver verheven, eisen

Mijn aandacht op, die stijgt uit stank en stof.

Religieuze beleving

'Victor, je zei zoëven, dat bijna alle andere mensen anders tegenover de natuur

stonden dan jij in die periode en je zinspeelde daarbij ook op religieuze achtergronden. Je schreef, in een brief waarin je 5 pagina's wijdt aan 'Over het religieuze in mijn leven':

Nu (oktober 1939) leerde ik inzien, dat 'geloven' is: het zich realiseren van de goddelijke openbaring in bepaalde vormen. Ik zou liever niet zeggen, dat ik 'geloof' in God: God is alomtegenwoordige werkelijkheid, onnoembaar; ik 'geloof' in zijn openbaringen, en dat wil voor mij nageenough uitsluitend zeggen: de anorganische en de bezielde natuur, in hoofdzaak zee, wind en licht, planten en dieren. Ik voel God als de Ene Oorzaak (Tao) van het zijnde. Het zijnde, de natuur, is zijn openbaring; de planten zijn de meest zuivere openbaringen van zijn geest, in de dieren en kinderen is het demonische reeds merkbaar, de volwassen mensen zijn geheel vertroebeld. Ik 'geloof' in de vegetatie, zoals een ander in de muziek kan 'geloven': door middel van de plant en (maar dit vooral in dromen) van het dier realiseert ik mij het goddelijke.

Vraag: 'En later?'

Victor: 'Het was voor mij toen een religieuze beleving van de natuur, later kwam ik het ook tegen als levensvisie, bij andere mensen. Het boek 'Mipam' (Lama Yongden schreef deze Tibetaanse roman) heeft grote indruk op mij gemaakt, ik ontdekte, dat mijn levensvisie overeen kwam met die van het Boeddhisme. Maar pas tientallen jaren later kwam ik tot de ontdekking dat er in Nederland ook nog andere Boeddhisten waren.'

Vraag: 'En in het Christendom?'

Victor: 'Ik leg er de nadruk op, dat het nodig is onze dominante en uitsluitende houding te wijzigen. We hebben een nieuwe houding nodig, die van respect voor andere wezens en broederschap tussen alle schepselen. In de Middeleeuwen beleed Franciscus van Assisi de opvatting van de gelijkwaardigheid van alle wezens, de mens inbegrepen, in plaats van de gebruikelijke Christelijke visie, dat de mens gerechtigd is de schepping naar willekeur uit te buiten. Franciscus schiep een alternatief wereldbeeld, nl. een universele broederschap, waarin menselijke wezens, dieren en planten, ja zelfs mineralen, werden beschouwd als onze broeders en zusters. Franciscus was zich bewust van het belang van het milieu, van de noodzaak

van harmonie tussen mens en natuur, en zijn voorbeeld is voor ons van levensbelang. Het mag welhaast een wonder heten, dat hij niet op de brandstapel beland is.' Ook in de latere eeuwen bleef dit gevoel van verbondenheid met de natuur bestaan. (zie 'Natuur: uw geld of uw leven', door V. Westhoff, 1985.)

Ierland

Het wordt tijd voor de lunch. Terwijl ik opsta, zie ik het geopende fotoboek van Ierland liggen.

Vraag: 'Wanneer ging je er eigenlijk voor 't eerst heen?'

Victor: 'Dat was in 1962, als gevolg van een aanbod van wijlen prof. Lanjouw, om hem te assisteren bij de leiding van een excursie van Utrechtse studenten.'

Het lot greep in: de reis ging niet door wegens de geboorte van zijn zoon Edwin. Zijn eerste reis naar Ierland was in 1962. En Ierland werd toen zijn tweede vaderland, zoals hij later wel zei. Tijdens de lunch wordt er over onze wederzijdse kinderen gepraat. Kinderen en kleinkinderen. De wijze, waarop Victor zich met kinderen heeft beziggehouden, zolang als ik hem ken, heeft mij altijd met bewondering vervuld. Ook voor andere dan zijn eigen kinderen verzoon hij attenties, stuurde ansichtkaarten, en schreef zelfs briefjes, of maakte gedichtjes, en soms werden het geschenken, die in het leven van die kinderen een echte wens vervulden.

We hervatten het gesprek en hebben de middag nog voor ons. Als ik hem vraag, waarmee hij wil beginnen, zegt hij, nu twee aangelegenheden aan de orde te willen stellen, die hem na aan het hart liggen: omgang met anderen, in het bijzonder medewerkers en studenten, en wetenschapsbeoefening.

Mijn levenservaring in de NIJN is daarvoor van wezenlijk belang geweest: 'zie de ander als volwaardig, oneindig belangrijk medemens; neem hem of haar altijd au serieuz, en verdiep je in zijn of haar beweegredenen en lotgevallen. Ga altijd ernstig en aandachtig in op iedere vraag van een leerling, hoe dom of onbelangrijk die vraag objectief ook mag lijken. Het gaat erom, dat je niet alleen niet laat blijken dat zo'n vraag 'dom' is, maar dat die gedachte niet eens bij je opkomt; de ander tegenover jou, heeft nodig wat je hem kan geven, en dat geef je dus, zonder oordeel, zonder geringschatting.' 'In dit verband wil ik twee herinneringen releveren die mij

altijd bij zullen blijven. Het grandioze feest dat mijn medewerkers en studenten mij bereid hebben ter gelegenheid van mijn zestigste verjaardag, culmineerde in een langdurig diner met zo'n honderd aanzittenden, waarbij allen die zich daartoe groepen voelden een bijdrage leverden in woord en (of) muziek. De tweede herinnering betreft de bijeenkomst ter gelegenheid van mijn afscheid (althans formeel) van de Universiteit, december 1981. Die werd, op mijn wens, geleid (voorzeten) door mijn secretaresse, want de secretaresse (mits goed, en dat was ze), is de belangrijkste persoon van een vakgroep, de spil waar alles om draait.'

En dan zie ik Victor in relatie tot zijn studenten: iemand die altijd tijd, aandacht en energie beschikbaar had en heeft, wanneer zij het nodig hebben. Hij eist van hen maar één ding, aandacht en belangstelling. Het is dan ook niet te verwonderen dat zijn huis haast een museum is van geschenken en blijken van genegenheid van zijn leerlingen, ondanks of wellicht juist wegens zijn veelal grondige maar opbouwende kritiek op hun werkstukken.

Wetenschappelijk denken

Victor: 'Een van mijn frustraties is, dat de biologische wetenschapsbeoefening het leven reduceert tot een complex van fysisch-chemische processen. Men doet daar geen metafysische uitspraak over, maar hanteert dit als werkhypothese, zonder te beseffen dat men zodoende, wijsgerig gezien, belandt in het kamp van de neopositivisten. Te zelden komt het tot een wetenschapstheoretische, kritische analyse van begrippen, methoden en paradigma's. De gangbare benadering is reductionistisch: men analyseert tot steeds kleinere deeltjes, zonder de samenhang en de functie daarvan in een groter geheel onder ogen te zien. Dat is al door Goethe onder woorden gebracht: 'Dann hat er die Teile in seiner Hand, Fehlt leider nur das geistige Band.'

Gelukkig bestaat er in de biologische wetenschapsbeoefening ook een holistische tegenstroom. Voor mij is wetenschap niet denkbaar zonder integrale beleving van de werkelijkheid. Wanneer een leer wordt opgesteld ter verklaring van het leven, moet de nadruk worden gelegd op de totaliteit van het organisme, dat als geheel meer is dan de som der delen, en waarvan de delen vervangbaar zijn zonder het geheel te schaden.

De onderlinge samenhang en samenwerking der delen en processen staat op het eerste plan. Andere termen om deze totaliteit uit te drukken zijn: organisatie, structuur, gestalte, systeem, heelheid, bouwplan, in welke termen zowel morfologisch de samenhang der organen als fysiologisch de samenwerking der processen tot uitdrukking komt. Mutatis mutandis geldt dit alles ook voor het populatieniveau en het coenologisch niveau, dus de niveaus boven dat van het organisme.

Vraag: 'In je laatste publicaties kom ik de namen tegen van Descartes en Merleau-Ponty. Ik denk dat die alles te maken hebben met deze frustratie?' (De gedaante dezer wereld, 1981; Natuur: Uw geld of uw leven, 1985; Man's attitude towards vegetation, 1983; De houding van de mens jegens plantengroei en landschap, 1983).

Westhoff: 'Ons huidige cultuurpatroon is in belangrijke mate ontstaan onder invloed van de ontwikkeling der wetenschap sinds René Descartes. Descartes is bij uitstek de grondlegger van het moderne natuurwetenschappelijke en technische denken, doordat hij, als wiskundige, uitsluitend kwantitatieve eigenschappen als wezenlijk beschouwde. De enige ware eigenschap van dingen is volgens hem hun uitgebreidheid. Kwaliteiten, zoals vorm, consistentie, duurzaamheid, structuur, kleur, geur en

smaak bestaan volgens hem eigenlijk niet. Men moet daarbij bovendien bedenken, dat Descartes planten en dieren als dingen beschouwde. De natuur wordt opgevat als een machine. Zij wordt gezien als een in zichzelf besloten, zelfgenoegzaam geheel van louter fysieke krachten, die inwerken op kleurloze, smakeloze en reukloze deeltjes bestaande uit harde, dode materie. Maar: enerzijds is het onze taak en onze wetenschappelijke plicht, verschijnselen onbevooroordeeld te beschouwen, ons van de bestudeerde objecten te distancieren, van de werkhypothese uit te gaan dat levende wezens en de door hen gevormde systemen als fysieke en chemische verschijnselen bestudeerd kunnen worden, en ons van ieder waarde-oordeel over de objecten te onthouden. Anderzijds kunnen en mogen we nooit vergeten dat daarmee niet alles gezegd is. De onderzoeker is gelukkig ook mens, en juist wanneer hij als onderzoeker vast in zijn schoenen staat, is het niet nodig dat hij zijn mens-zijn intussen verloochent. Ik heb dan ook steeds getracht, de paradox die aan universitair onderzoek en onderwijs eigen is om te zetten in een synthese. Ik voel mij verbonden met de wezens die ik bestudeer, niet alleen om hun schoonheid en merkwaardigheid, die ik bewonder, maar evenzeer om hun existentie, die ik met hen deel; en ik weet, dat dit niet in strijd hoeft te zijn met de objectiviteit die ik als onderzoeker dien te betrachten. Zo heb ik het, gewoonlijk zonder het onder woorden te brengen, mijn medewerkers en studenten ook vóór-geleefd. Niet zonder reden heeft de plantkunde vanouds de scientia amabilis geheten. In de moderne wijsbegeerte vind ik daarbij steun bij de Franse filosoof Merleau-Ponty, die het spanningsveld en de wisselwerking tussen de waarnemer en zijn object opnieuw heeft doordacht.'

Interviewer: 'Ik denk, dat een andere frustratie voor jou is, dat soms nog altijd wordt gezegd, in wetenschappelijke kringen, dat de plantensociologie als wetenschap niet bestaat.'

Westhoff: 'Wat aan de cellulaire, organismale en populatie-biologen, kortom de idiobiologen, pleegt te ontgaan, is, dat onderzoek van de plantengemeenschappen van een land heel wat meer inhoud dan een 'narrow classification business', zoals we eens door een Amerikaan zijn uitgescholden. Zulk onderzoek, in samenhang met de studie

van de bodemgesteldheid en van de historische menselijke invloed, is de sleutel bij uitstek tot de kennis van het landschap in al zijn verscheidenheid, en meer dan dat: tot de kennis omtrent het van plaats tot plaats wisselende samenspel van milieufactoren die dit landschap bepalen: klimaat, bodem, grondwater en kosmische invloeden, alsmede aard en mate van de eindeloos gevarieerde en in een land als het onze zo overwegende menselijke invloed, en dat alles niet alleen in het heden en verleden, maar ook in de toekomst. Op grond van zulk onderzoek kunnen voorspellingen worden gedaan over de uitwerkingen die bepaalde maatregelen zullen hebben. Waar het om gaat, is, dat de plantensociologie een object van hoger niveau bestudeert dan het organisme, en dat dit coenologisch niveau voor reductionistisch denkende bioloog te hoog gegrepen lijkt. Vanuit de organismale biologie gezien is het vegetatie-niveau niet reëel. Het is dan ook niet te verwonderen, dat er veel méér begrip voor ons vak bestaat bij wetenschappen die uitgaan van complexe objecten op hoger niveau, te weten de aardwetenschappen en de geografie. Dáár weet men de plantensociologie wél naar waarde te schatten. Daar probeert men ons vak zelfs te annexeren. Dit heeft geleid tot de uitvinding en de groeiende populariteit van de 'landschaps-oecologie'. Dit onderzoeksgebied behelst in wezen niets anders dan wat de plantensociologen van oudsher al gedaan hebben; maar die naam haalt ons vak binnen in de subfaculteit van de geografische wetenschappen, die ons even graag ziet komen als de organismale biologen ons zien gaan.'

Natuurbehoud

Vraag: Zijn er nog andere zaken die je naar voren zou willen brengen?

Westhoff: 'De wezenlijke ommekeer in het denken over en de praktijk van het natuurbehoud, nl. de erkenning, dat menselijk handelen een onderdeel van natuurbeheer moet zijn, dat men niet de natuur 'aan zichzelf kan overlaten', zoals dat vroeger heette. Dát was de in 1945 (Drachten) door mij geformuleerde nieuwe boodschap, die in de loop der volgende jaren door alle natuurbeheerders in ons land aanvaard werd en tot een nieuw uitgangspunt is geworden.' (en Victor verwijst naar de publicatie 'Natuurbehoud en Natuurbeheer', 1974).

Willen we het natuurbehoud definiëren, dan kunnen we dit het beste als volgt formuleren: het behoud van differentiatie, dus het tegengaan van nivellering; m.a.w. het in stand houden van de rijke verscheidenheid in milieutypen, die een voorwaarde is voor het voortbestaan van zoveel mogelijk soorten van planten en dieren. Natuurbehoud vereist dus milieubehoud en derhalve ook milieubeheer. Vanuit het inzicht, dat natuurbehoud berust op milieubeheer, geven we tegenwoordig de voorkeur aan de term 'natuurbehoud' (nature conservation) boven het oudere en wat paternalistisch klinkende woord 'natuurbescherming' (nature protection). Bij deze laatste term ligt voor het moderne taal- en levensgevoel de nadruk op pogingen tot het behoud van planten- en diersoorten als zodanig, losgedacht van hun milieu, b.v. door verordeningen die vangen, doden en plukken verbieden. Bij het begrip 'natuurbehoud' valt de nadruk echter op het behoud van het oecosysteem en van het geheel van oecosyste-

'Man's attitude towards vegetation', 1983. Je neemt deze afsluiting opnieuw op in: 'Natuur: uw geld of uw leven', 1958, nl.:

Samenvattend kunnen wij vaststellen, dat er in de hedendaagse wereld twee houdingen jegens de natuur naast elkaar bestaan. De ene is het streven naar productie en uitbuiting, dat zowel de oerwouden als de oude, rijk geschakeerde halfnatuurlijke landschappen verwoest, ter wille van hetgeen men 'vooruitgang' noemt. De andere is het streven naar natuurbehoud, dat tracht, de verscheidenheid aan levende wezens en geogenetische structuren zo goed mogelijk in stand te houden en ze waardig te beheren, al dan niet in het eigenbelang van de mens. Het is duidelijk dat de eerste houding aan de winnende hand is. Dit zal slechts ten goede kunnen keren door een verandering in geestesgesteldheid, wanneer het besef doordringt dat het niet alleen gaat om het geld, maar wel om het

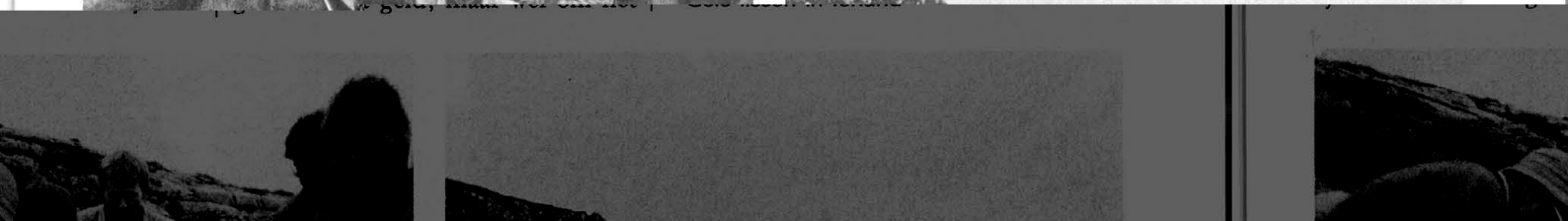
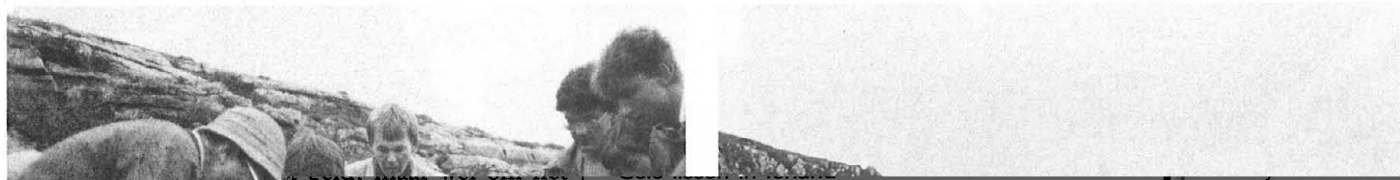
belangrijkst hebt gevonden. Je geeft aan de natuur een centrale plaats bij al je doen en laten. Toch zie ik telkensweer, dat de cultuur, en in het bijzonder woordkunst, muziek en beeldende kunst, voor jou ook van groot belang zijn.

Ik wil nu graag ingaan op de betekenis die het werk van C. G. Jung voor jou heeft.

Victor: 'Graag, al is mijn bemoeienis met de kunst veel ouder dan mijn kennismaking met het werk van Jung. Voor 't eerst kwam ik daar niet het reductionisme tegen, bijv. niet het verminderen van een droom tot het louter meetbare, maar oog hebben voor de inhoud van de droom. Ook het zich afzetten tegen Freud, hoe belangrijk die ook geweest mag zijn, want sexualiteit verklaart niet alles. Via Jung kwam ik tot de

Excursie Utrechtse studenten, The Burren, Ierland, 1985

Gele lissen in Ierland

M. van Vuuren

men, waaruit de biosfeer bestaat. Dit natuurbehoud is slechts mogelijk door en in het kader van milieubeheer, dus door voorschrift-regulatie veeleer dan door veto-regulatie. Met nadruk moet erop gewezen worden, dat de praktijk van de natuurbescherming in Nederland vanouds datgene is geweest dat wij nu liever natuurbehoud noemen.'

Interviewer: 'In vervolg op wat je net hebt uiteengezet, zou ik graag het slot willen citeren, van wat jezelf een van je belangrijkste publicaties noemt:

leven. Nochtans: The responsibility of the conservationist urges him to continue to the bitter end. His adage is that of Martin Luther: If the world will perish tomorrow, I will nevertheless plant my tree today.

Tenslotte zou ik graag nog een poosje willen praten over het spanningsveld natuur — kunst en cultuur. Om te eindigen met je te vragen een aantal keuzes te willen doen uit al die zaken, die jij voor jezelf en voor alles wat achter je staat het

interpretatie van het kunstwerk. Ik leerde de symboliek van alles kennen, een verticale wijze van denken, die artistiek werkt, ook t.a.v. onze plaats en tegenover de natuur. In 1946 schreef ik voor de ENSIE een artikel 'Aesthetische opvoeding door omgang met de natuur'. Deze publicatie gaat niet in eerste plaats over opvoeding, maar over natuurbeleving in relatie tot kunstbeleving, en het verband daartussen. Zie mijn artikel Natuuroriëntatie in je boek van 1983: 'Hoe slaan we de v

uit de stoeve materie?'. Daarin komt de rol van de biologie bij de integratie van onderwijs tot uitdrukking, en haar betekenis voor de oriëntatie in leven en wereld.'

Muziek

Vraag: 'Hoe zie jij de relatie natuurmuziek?'

Victor: 'Die verwantschap gaat veel verder dan 'programmamuziek'.

Vraag: 'Wie zijn nu voor jou de belangrijkste componisten?'

Victor: 'Mozart, Bach, Schubert, Vivaldi, Händel, Scarlatti en Haydn.'

Verwisselen van een filmpje tijdens een excursie

Botanisch Laboratorium K.U. Nijmegen, 1980 met H. M. van de Steeg

K. V. Sykora

Ter vergelijking de volgende brieffragmenten:

10-10-'39: 'Ken je 'Das Lied von der Erde'? Een machtig en aangrijpend werk, waarin getracht wordt, de oneindigheid van de schepping uit te drukken, en de rusteloze wisseling van al wat is, te begrijpen als een vorm van eeuwigheid. Een werk dat in volkomen tegenstelling staat tot Haydn's 'Schöpfung', waarin we oppervlakkig gezien dezelfde gedachten terugvinden. Bij Haydn de jubel, de vreugde, de onvermoeide verbazing over de schoonheid van leven en wereld, zonder veel vragen, zonder veel

twijfel. Bij Mahler: de moeizame worsteling om begrip van de eenzame mens, de eeuwige vraag naar het 'waarom?', de pijn over het vergaan en het streven naast de steeds weer opbloeiende diepe vreugde over het worden en komen.'

6 februari 1944: 'Vandaag in de trein naar huis reizende, na een zeer vermoeiende vergadering, had ik een hevig verlangen naar Händel. Als ons weekend doorgaat, wil je dan vooral pianomuziek van Händel op het programma zetten? Denk niet, dat de 7de suite voor ons afgezaagd is. Ik geniet er meer van, naarmate ik haar vaker hoor.'

Uiterst frappant zijn de twee componistenlijstjes uit 1960, vergeleken met het bovenstaande lijstje. We hebben blijkbaar naar Schubert geluisterd.

De muziek van Schubert was inderdaad een zeer belangrijke ervaring; Schubert is na 2 avonden 9 plaatsen opgeschoven in mijn waarderingssreeks. Tot voor kort was dit: 1. Mozart; 2. Vivaldi; 3. Bach; 4. Händel; 5. Frescobaldi; 6. Scarlatti; 7. Telemann, enz. Nu: 1. Mozart; 2. Vivaldi; 3. Bach; 4. Händel; 5. Frescobaldi; 6. Schubert; 7. Scarlatti, enz.'

Poëzie

Opnieuw komt de poëzie aan de orde, en we bladeren in de verschillende cahiers, waarover we het in het begin al hadden, hoewel Victor tussen 1965 en 1980 geen gedichten meer schreef we-

gens te zware beroepsbezigheden. In 1950 ontstond o.a. het volgende gedicht:

*De lucht vol zoete onbereikbaarheid,
het gras fluwelig koel als jonge
monden
een huivering die door de bomen
glijdt,
de bloesems groot en vragend
losgewonden,
zo houdt de lentenacht haar adem in
om de vervulling van een droom te
wachten:*

*maar zij zelf is het tederste begin,
het onuitsprekelijke, sluimerzachte.*

In 'Het Zeegebuurte' dan als andere uiterste het kwatrijn:

*Maja, Mozart en de Groene
maken 't leven om te zoenen.
Loopbaan, fiscus en de rest
zijn een gesel en een pest.*

(in 'Wetenschap en Samenleving', 1954) Dit illustreert de polariteit, waarin hij zich uitleeft, om er bovenuit te komen.

Victor: 'Ik vind mezelf een typische dilettant in alles. De wetenschap is maar tijdverdrijf, een spel. Ik neem de natuur wel au serieux. Maar de uiteindelijke opgave in het leven is voor mij mededogen en medevreugde met alle wezens: lijden zoveel mogelijk verminderen en zo min mogelijk vermeederen.'

Ik vraag hem, wie nu voor hem de zeven grootste dichters zijn.

Antwoord: Morgenstern, Guido Gezelle (Ego Flos), A. Roland Holst, J. H. Leopold (Scherzo), J. Slauerhoff

(Voor de verre prinses), W. B. Yeats, Hendrik de Vries en Goethe.'

Victor: 'Maar dan toch ook enkele woorden over mijn favoriete prozaschrijvers. Tolkien bovenal; verder Aart van der Leeuw, Guy de Maupassant, Somerset Maugham, Alain-Fournier, Lampedusa: auteurs die niet helemaal voor vol worden aangezien door zichzelf hoog-literair achtende lieden, voor wie wroeten in de menselijke ellende een voorwaarde schijnt te zijn voor literaire kwaliteit.'

Beeldende kunst

Vraag: 'Hoe ligt bij jou de relatie met de beeldende kunst?'

Victor: 'Schilderijen en grafiek spelen een grote rol in mijn leven. Fotograferen is voor mij een belangrijke bezigheid. Ik heb duizenden foto's gemaakt, vooral kleurendia's van planten en vegetatie. Ik probeer dan de individualiteit van het gefotografeerde te laten zien in zijn omgeving, en iets van de verwondering om het geziene. Een van de grootste wonderen vind ik altijd het ragfijne spel: deze plant groeit alleen maar in die heel speciale situatie. Waarom nu juist precies daar? ('Die Natur hat immer Recht', Goethe). Dank zij langdurige, grotendeels onbewust geworden, door ons brein gecomputeriseerde ervaring kan ik tot op zekere hoogte voorspellen waar een zeldzame soort in een mij nog onbekend gebied groeit, door er opmerkzaam rond te wandelen. Dit is geen 'intuïtie', zoals vaak ten onrechte gedacht wordt, maar een rationeel proces.'

Ik vestig zijn aandacht op een passage, die hij zelf heeft geschreven (in 'Omgaan met Landschap', 1983, pag. 94/95).

De vervreemding van de natuur, die sinds de Middeleeuwen het Westerse denken ging beheersen, ging gepaard met een tegenstroom, die vooral in woordkunst en schilderkunst tot uiting kwam: de ontdekking van natuur en landschap als een zichtbare werkelijkheid, bewonderd en uitgebeeld door de mens, niet meer als bloemen aan de voeten der heiligen, zoals in de Middeleeuwen, maar als zelfstandige entiteit. Daarmee ontdekte de Westerse mens eindelijk wat de Chinese schilderkunst al duizend jaar eerder had verwezenlijkt. De ontdekking van de schoonheid in de eigen waarde van natuur en land-

schap is de eerste aanzet geweest tot het hedendaags streven naar natuurbehoud, vooral in zijn meest volstrekte vorm, nl. de wil tot natuurbehoud terwille van die natuur zelf, geheel afgezien van het nut dat zij voor de mens heeft. Hieraan liggen verschillende geestelijke uitgangspunten ten grondslag; in de eerste plaats de mystieke natuurbeleving, die in onze taal zo onnavolgbaar onder woorden is gebracht door onze grootste dichter Guido Gezelle; in de tweede plaats de religieuze overtuiging, dat de mens als rentmeester de schepping dient te behoeden en dat hij niet het recht heeft die te vernietigen; en in de derde plaats het wijsgerige inzicht, dat de mens de natuur kan veredelen door met haar samen te werken, zoals in de tuin- en landschapsarchitectuur.'

Bouwkunst

Victor: 'Wat de bouwkunst betreft, als gymnasiast was ik het meest getroffen

door de bouwkunst bij de Grieken.'

Ons gesprek gaat verder met de bouwkunst en Victor vertelt over Romaanse en Gotische kerkenbouw, dat de Romaanse begint in Spanje, en niet in Frankrijk, zoals vaak wordt gedacht. Hij wijst op het mandalakaracter ervan en zegt, dat hij vroeger een afschuw had van barokkerken. Later heeft hij de schoonheid ervan leren waarderen, en noemt als wellicht mooiste barokkerk van Nederland de abdijkerk in Thorn met het witte interieur. Dan springt het gesprek van de barok naar Japan, waarvan hij de ontwikkeling van sober naar hoog gestileerd in de kunst vergelijkt met het hoog gestileerde van de barok.

De Japanse tuinkunst is op een vergelijkbare manier symbolisch: er is een weg in de tuin en daarop zijn allerlei levensmomenten aangeduid. Als voorbeeld noemt hij een door Japanners in Kildare (Ierland) aangelegde Japanse tuin. Hij heeft veel belangstelling voor tuin- en landschapsarchitectuur, en preferert de Engelse tuinen, met vloeiende lijnen, en een vijver of een bos of een heuvel als centrum.

De middag vordert. Ik denk aan de organisatie van dit leven, aan al het werk met zijn vele leerlingen, nog altijd, didactisch, organisatorisch, actief; aan het redactionele en bestuurlijke werk, aan het adviserend werk in commissies, aan zijn huis-, tuin-, keuken- en gezins(echtgenote en vijf kinderen)verplichtingen, aan de financiële activiteiten ('proberen voor allerlei mensen en plannen geld los te krijgen, want alles moet betaald worden, het wordt je nooit aangeboden').

Vraag: 'Hoe is dat nu?'

Victor: 'Dat kost nog altijd enorm veel tijd, meer dan 50%. En dat is nu al meer dan vijftig jaar zo, sinds ik op 1-1-1935 districtsleider in de NJN werd, de fatale datum, waarop het teveel ooit begon.'

En dan de frustraties, de zware frustraties, die ook hem niet bespaard zijn gebleven. Enkele voorbeelden:

Victor: 'Nadat ik in 1954 met gejuich binnen was gehaald in de internationale natuurbeschermingswereld, werd ik daaruit na een korte spanne tijds levenslang verbannen, omdat ik als voorzitter van de zojuist door mijn toedoen opgerichte (en nog steeds bestaande) Commission on Ecology enige maanden-

lang te kort was geschoten. Ik verwijt dat niemand behalve mezelf.

Gedurende de rumoerige revolutiejaren aan de universiteit, omstreeks 1974, werd mijn afdeling geobotanie op de universiteit 'bezet' door studenten, en ons het werk onmogelijk gemaakt. Het heeft drie weken geduurd. De actie was weliswaar niet op ons gemunt, maar heeft ons niettemin zwaar getroffen. Weinig ervaringen hebben mij zo diep gegriefd en gekwetst als deze.'

En ook: 'Kort na het vorige kregen de studenten het in hun hoofd te bepalen, dat eerste jaars studenten de eerstejaarscolleges moesten gaan 'beoordelen', d.w.z. ze moesten de kwaliteit van de docent gaan beoordelen. Effect: mijn eerste jaars college werd 'onvoldoende' bevonden, en waarom? (want het oordeel werd gemotiveerd): omdat ik niet altijd precies zei hoe dit of dat 'was', maar duidelijk maakte dat er verschillende opvattingen over dat probleem bestonden, en dat er geen eenduidig antwoord op mogelijk was. Dat keurden de dames en heren af, want het bracht hen maar in de war. Voor buitenstaanders lijkt dit misschien van weinig belang, maar voor mij was het een 'zware frustratie', het bleek immers, dat ik er niet in geslaagd was, die studenten de grondbeginselen van wetenschappelijk denken bij te brengen.'

'Al enige malen is bij mij vandaag de vraag naar boven gekomen, of je zo nu en dan niet met inzinkingen te kampen had, of erger nog, bent afgeknapt, omdat er altijd maar weer meer werk op je afkwam dan je kon verwerken?'

Victor: 'In 1947 raakte ik overspannen, en werd ik bedreigd door depressies. Ik ging in analyse, en droomde meer dan ooit. Waarom dit alles? Je leeft niet echt jezelf, je wilt niet te kort schieten, je trekt je teveel aan van anderen. Mijn analyticus bracht mij dit besef bij als 'dressaat', als nieuw uitgangspunt van denken en handelen.'

Eerder schreef hij in een brief 26-4-44:

'Ondertussen snak ik er naar, nu eens iemand te hebben, op wie ik mijn werk kan afwentelen. Ik kan het absoluut niet meer aan. En dat duurt nog twee maanden! Ik ben lichtelijk overwerkt. De paasdagen heb ik maar 2½ dag vrij kunnen nemen, daarna eiste het werk me onverbiddeijk weer op. In die 2½ dag heb ik 31 (een-en-dertig) achterstallige brieven en artikelen geschreven. Van werken

aan mijn diss. kwam uiteraard niets. Nu is het weer zo, dat ik de hele dag op reis ben — excursies en vergaderen, 's avonds rapporten maak of notulen, of zakencorrespondentie voer, of determineer, of me over kaarten buig (ongerekend de vele avonden, dat ik pas laat thuis kom), of lezingen houd, of een enkele maal naar een concert ga. Lezen doe ik alleen in de trein. Soms kan ik 's avonds tegen tien uur aan mijn particuliere correspondentie beginnen, maar dan val ik er over in slaap.'

Het einde van het interview komt in zicht. De dag is omgevlogen, en het gesprek, dat zich al zoveel jaren heeft ontwikkeld, wordt ook nu weer op even vanzelfsprekende wijze voortgezet: als altijd bijna onbewust knoopt het begin van het volgende aan bij het einde van het vorige.

Reizen

Tenslotte komt het onderwerp reizen nog ter sprake.

'Je hebt veel reizen gemaakt, in de hele wereld. Welke vind je de belangrijkste?'

Victor (chronologisch): 'De Alpen, Montpellier, Pyreneeën, Lapland, Ierland, Corsica, Zuid-Afrika, NW-USA, Japan, Öland en Gotland, Australië en Singapore.'

'Waar zou je nu naar toe willen?'

Victor: 'Hellas, dat is een pijnlijk gemis.'

Een andere vraag is die naar zijn belangrijkste publicaties. Hij laat ze alle de revue passeren en geeft mij een lijst van 37 titels, van 1938 (Kotten zoals de NJN het zag) tot 1985 (Nature management in coastal areas of Europe).

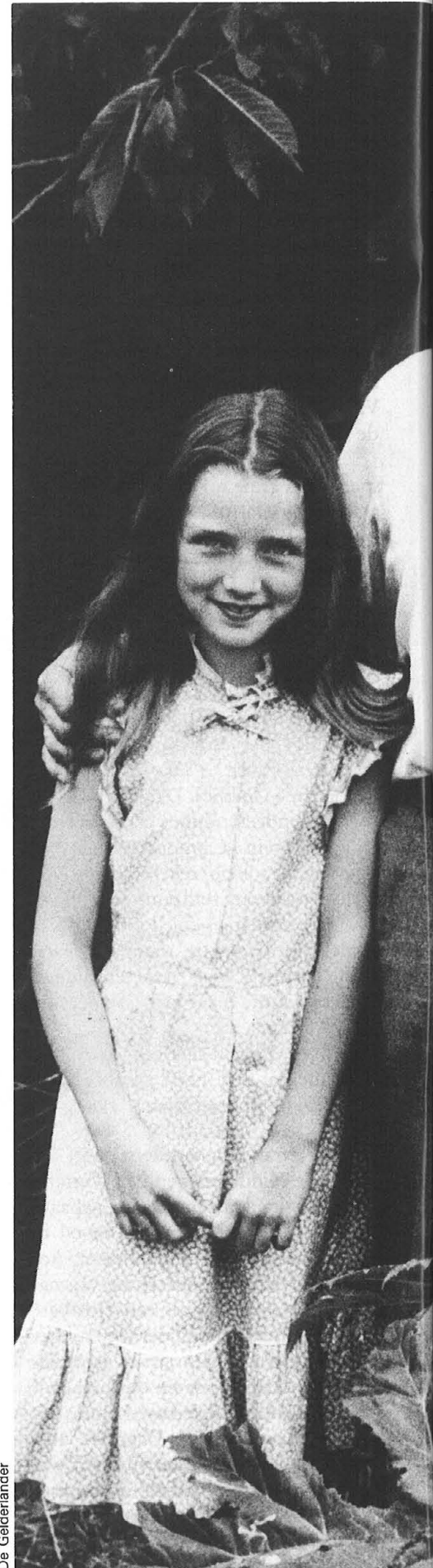
Dan vraag ik aan Nettie, of ik nog wat vergeten ben.

Nettie: 'Het enthousiasme van Victor om over te dragen, om anderen te betrekken in wat hij voelt, beleeft en ontdekt.'

Herman Passchier
Bethaniëplein 17
3701 EM Zeist

N.B. De tekst van het interview is wegens de beschikbare plaatsruimte door de redactie ingekort.

Met oudste kleindochter in de tuin in Groesbeek, 1984

De Gelderlander